

Belevingsreis handleiding

Visio

Lesmethode zintuiglijke
ontwikkeling voor
leerling met een ernstig
meervoudige beperking

Uitgave van:
Visio Onderwijs Haren
Rijksstraatweg 284
9752 CL Haren
onderwijsHaren@visio.org
T 088 585 75 00

Vragen over deze lesmethode?
Neem contact op met
Wiranda Muurling,
leerkracht Koninklijke Visio
wirandamuurling@visio.org

Ontwerp en lay-out
Weijsters & Kooij vormgevers

Inhoud

- 0 Voorwoord 5
- 1 Inleiding 7
- 2 Zintuigen 8
  - A Zintuiglijke ontwikkeling 8
  - B Zintuiglijke stoornissen 10
  - C Tips bij het stimuleren van zintuigen 12
- 3 Factoren van invloed 14
- 4 Opbouw van de lessen 16
- 5 Kenmerken en materialen per les 18
  - 1 Clown 20
  - 2 Kabouter 22
  - 3 Feestvierder 24
  - 4 Ijskoningin 26
  - 5 Bloemenmeisje 28
  - 6 Sprookjesfee 30
  - 7 Zonnekoning 32
- L Literatuurlijst 34

0

Voorwoord

De lesmethode "Belevingsreis" is geschreven voor leerlingen met een ernstige meervoudige beperking (EMB). In het door het gespecialiseerd onderwijs (GO) ontwikkelde model (Landelijk Doelgroepenmodel, 2021) vallen deze leerlingen in doelgroep 1. Dat houdt in dat zij een ontwikkelingsleeftijd van 0-2 jaar hebben. Leerlingen in deze ontwikkelingsfase zijn voornamelijk gericht op sensaties in het eigen lichaam en van materialen die dichtbij zijn. "Belevingsreis" sluit hierbij aan en is een uitgave van Koninklijke Visio.

Een groot deel van mensen met EMB heeft een visuele beperking. Daarom houdt deze methode daar rekening mee. We hebben de methode getest op scholen en dagbesteding van Visio en Bartiméus, waar alle leerlingen blind of slechtziend zijn.

Deze lesmethode is door de volgende mensen tot stand gekomen:

Projectleider	Wiranda Muurling
Leerkrachten	Willemiek Blijham (Visio) en Jantine Kwant (Bartiméus)
Onderwijsassistent	Simone Henstra
Speltherapeuten	Wilma Rake en Marieke Panneman
Begeleiders	Lisa Boonstra
Logopedist	Marij de Lange
Muziektherapeut	Geert Wichers
Schoolleider	Marian Officier
Coördinator	Inge Hordijk
Foto's	Isis van der Put en Kristel Dallinga-de Vries

Door deze combinatie van expertise vertrouwen wij erop een doordacht, maar ook praktisch product aan te bieden.

1

Inleiding

Sinds een aantal jaar kunnen EMB leerlingen onderwijs volgen bij Koninklijke Visio. Iedereen heeft immers recht op onderwijs. Deze leerlingen volgen leerroute 1 volgens het eerder genoemde doelgroepenmodel. Dit type onderwijs is vrij zeldzaam in Nederland. Omdat dit zo zeldzaam is, zijn er bijna geen lesmethodes voor deze doelgroep ontwikkeld. Leerkrachten lopen hier al jaren tegenaan. Daarom hebben zij het initiatief genomen om zelf een methode te ontwikkelen. De wens was om een methode te ontwikkelen die je zó uit de kast kunt pakken.

Nu bestaan er veel schoolvakken om een lesmethode bij te maken. Maar welk vak is bij uitstek belangrijk voor deze leerlingen? En wat spreekt onze doelgroep aan? Door verschillende theorieën hierover te lezen, viel de keus op een lesmethode die is ontworpen voor zintuiglijke ontwikkeling. Leerlingen in leerroute 1 hebben een ontwikkelingsleeftijd van 0-2 jaar en zitten voornamelijk in de sensitiefase (Geeter, K., & Munsterman, K., 2017).

In de sensitiefase draait alles om de zintuiglijke sensatie. Om het waarnemen en het beleven ervan. Je voelt, ruikt, hoort of ziet iets, zonder daar verwachtingen of gedachten bij te hebben. Je zit in het moment. Je ontdekt de wereld met je zintuigen.

Bij Visio zijn er leerlijnen voor leerroute 1 ontwikkeld. Deze zijn gebundeld tot het curriculum "Kijk wat kan" (Visio, 2018). De lesdoelen uit de leerlijn zintuiglijke ontwikkeling staan centraal in de lesmethode "Belevingsreis".

De nadruk ligt op de zintuigen zien, horen, voelen en ruiken. In de ontwikkelingsfase van 0-2 jaar leert het kind de wereld kennen door de zintuigen te gebruiken. Omdat de leerlingen vaak motorisch beperkt zijn - en dus niet zelf naar de prikkel toe kunnen lopen - is het belangrijk dat de leerkracht/begeleider/ouder(s) de prikkels gaat aanbieden.

Zintuigen

Zintuiglijke ontwikkeling

Leerlingen in leerroute 1 hebben een ontwikkelingsniveau van 0-2 jaar. Deze fase wordt ook wel de sensomotorische fase genoemd. In deze fase leert het kind de wereld kennen door enerzijds de zintuigen te gebruiken en anderzijds door te bewegen. Voor deze methode richten we ons op zien, horen, voelen en ruiken. De zintuigen proprioceptie en evenwicht komen bij andere methodes aan bod. We maken nu een methode die ook zittend in een rolstoel werkbaar is. Proeven laten we hier ook buiten beschouwing, omdat bij veel leerlingen met EMB proeven alleen veilig kan met individuele adviezen van een logopedist. Hieronder staan globaal de stappen in de zintuiglijke ontwikkeling, die we bij de leerlingen willen stimuleren. Het zijn de stappen die beschreven staan in het Ontwikkelingsvolgmodel voor EMB van DataCare.

Ontwikkeling van zien

Ontwikkelingsleeftijd	Competentie vanuit het OVM
3 maanden	Merkt lichtschijnselen op. Is in staat met de ogen te lokaliseren. Reflexen worden actief.
6 maanden	Draait het hoofd in de richting van de lichtbron. Volgt deels een voorwerp. Grijpt naar voorwerp wat het ziet.
9 maanden	Houdt de blik op iets gericht. In staat om iets te volgen met de ogen.
1 jaar	Is in staat om willekeurig dingen op te merken met de ogen.
15 maanden	Onderscheidt "doelbeeld" van omgevingsbeelden. Kijkt selectief, gedetailleerder. Herkent plaatjes met eenvoudige afbeeldingen.
18 maanden	Geeft betekenis aan wat het ziet: legt relatie tussen voorwerpen en personen en de daarbij horende activiteit of functie.
21 maanden	Onthoudt bepaalde afbeeldingen van mensen, dieren, huis, auto. Wijst op details in herkenbare concrete voorwerpen en afbeeldingen.
2 jaar	Reageert adequaat, functioneel op het visuele.

Ontwikkeling van horen

Ontwikkelingsleeftijd	Competentie vanuit het OVM
3 maanden	Zintuigen worden actief. Neemt geluiden waar.
6 maanden	Is in staat om geluiden te herkennen. Maakt zelf geluidjes. Gaat in "dialoog" met vertrouwde personen.
9 maanden	Lokaliseert waar het geluid vandaan komt. Maakt meer gevarieerde klanken en geluidjes. Zet geluid in om aandacht te krijgen.
1 jaar	Reageert bewust op geluid. Reageert op verschillende intonaties. Luistert naar en imiteert klanken. Kent de betekenis van enkele woorden en de namen van enkele familieleden.
15 maanden	Onderscheidt "doelgeluid" van omgevingsgeluid. Reageert actief op geluid. Koppelt zijn of haar handelingen aan geluid. Luistert naar en imiteert geluid dat een ander met materiaal maakt. Luistert naar verhaaltjes.
18 maanden	Luistert naar en imiteert woorden. Benoemt bekende geluiden.
21 maanden	Imitatie van geluid van dieren en voorwerpen. Luistert naar vragen.
2 jaar	Imiteert onbekende woorden die anderen zeggen.

Ontwikkeling van voelen

Ontwikkelingsleeftijd	Competentie vanuit het OVM
3 maanden	Merkt tactiele zintuiglijke stimulatie op. Reflexen zijn actief.
6 maanden	Geniet van aanrakingen. Leert aanraking ervaren.
9 maanden	Zoekt lichamelijk contact met de ander. Onderzoekt een voorwerp dat in beide handen past.
1 jaar	Manipuleert (sensopatische) materialen. Herkent bekende voorwerpen tactiel.
15 maanden	Geeft voorkeur aan voor materialen. Onderscheidt tastprikkel die veel van elkaar verschillen. Onderzoekt de ander/het andere.
18 maanden	Maakt onderscheid tussen prettige en niet prettige prikkels.
21 maanden	Laat bewust gedrag zien. Geeft aan wat het wel of niet prettig vindt om te voelen, voor de ervaring plaatsvindt.
2 jaar	Onderscheidt tastprikkel die minder van elkaar verschillen.

Ontwikkeling van ruiken

Ontwikkelingsleeftijd	Competentie vanuit het OVM
4 maanden	Reageert met mimiek of stem op de vertrouwde geur van een door de ouders gedragen T-shirt.
6 maanden	Reageert op bekende geuren van etenswaren die bereid worden en laat merken deze te willen nuttigen.
10 maanden	Toont middels een nonverbale reactie (lichaamstaal, toe- of afwenden, mond open of dicht, mimiek, geluid) of een nieuwe geur gewaardeerd wordt of niet.
13 maanden	Geeft actief aan iets NIET (meer) te willen ruiken (bijvoorbeeld hoofd afwenden, wegduwen).
16 maanden	Geeft actief aan iets te willen ruiken (hoofd er naartoe bewegen, neus er tegenaan houden).
2 jaar	Toont middels een verbale reactie (woorden, gebaren, geluiden) of een geur gewaardeerd wordt of niet.

Zintuiglijke stoornissen

Vanwege de ernstige hersenbeschadiging bij EMB zijn er ook vaak zintuiglijke problemen aanwezig zoals (cerebrale) visusproblemen, auditieve beperkingen en problemen met de verwerking van tast-, reuk- en smaakprikkelers. (Van der Putten et al., 2017). Deze problemen zijn niet altijd zichtbaar of bekend. Het is belangrijk dat de gebruiker van deze methode alert is op de mogelijkheid van zintuiglijke verwerkingsproblemen en deze observeert. Het in kaart laten brengen van het sensorisch profiel kan ook nuttig zijn.

Problemen met zien

Veel mensen met een verstandelijke beperking hebben ook een visuele beperking (De Wit et al., 2019). Soms heeft dit te maken met een beschadiging van het oog zelf. Vaak is het oog zelf wel in orde, maar verloopt de verwerking in de hersenen niet goed. Dit heet CVI: cerebral visual impairment. Het lukt dan niet om ergens naar te kijken en dit om te zetten naar een herkenbaar beeld. Er zijn veel verschillende vormen van CVI (Zuidhoek, 2019). De ene persoon met CVI heeft moeite met vinden van details in een drukke omgeving, de ander ziet juist alleen de details en mist het overzicht. De ene persoon met CVI ziet alleen bewegende voorwerpen en de andere heeft juist moeite met inschatting van beweging en afstand. Dat een leerling met EMB iets ziet, zegt dus nog niet dat de leerling ook daadwerkelijk iets kan met deze informatie. Ervaring leert dat leerlingen met EMB visueel snel overschat worden als ze geen zichtbare oogafwijkingen hebben. In deze methode is er daarom extra aandacht besteed aan visueel makkelijke informatie.

En voor volledige blinde leerlingen is er een alternatief aanbod beschreven, zodat zij toch ook een zintuiglijke prikkel krijgen.

Ontwikkeling van horen

Auditieve problemen komen veel voor bij leerlingen met EMB. Ook hier kan het gaan om het technisch slecht functioneren van het zintuig zelf (in dit geval het oor), maar zeker ook om een verstoorde verwerking van geluiden door de hersenen. Daarnaast bestaat er een kans op een auditief onveilige omgeving als een leerling overprikkeld raakt door alle geluiden om zich heen. Ook moet een begeleider zich realiseren dat gesproken taal voor een leerling, die de inhoud niet begrijpt, als een extra geluid binnenkomt en niet als een verbale ondersteuning.

Ontwikkeling van voelen

Het is mogelijk dat de leerlingen tactiele informatie anders waarnemen. Ze kunnen overgevoelig of ondergevoelig zijn voor tastprikkelers. Een leerling laat bij overgevoeligheid "afweer" zien en trekt dan de handen terug of maakt er vuisten van. Dit kan ook komen door de jonge ontwikkelingsleeftijd. Bij jonge kinderen heeft tast een beschermende functie en is gericht op veiligheid. Een aanraking geeft automatisch een terugtrekreactie. Pas later zetten kinderen hun tast in voor het voelen van verschillen tussen voorwerpen en voor informatie over het voorwerp. (Visio Onderwijs Haren, 2018). Als een leerling een motorische beperking heeft, kan het tasten verstoord raken, doordat de aansturing van bijvoorbeeld de handen moeilijk is.

Ontwikkeling van ruiken

Het is aannemelijk dat ook de verwerking van geuren verstoord kan verlopen. Ook hier valt te denken aan problemen in de aanleg van de neus zelf en aan de verwerking van geuren door de hersenen. Leerlingen kunnen overgevoelig of ondergevoelig voor geuren zijn. Ook kunnen er klikjes gemaakt worden tussen een geur en een gevoel in iemands geheugen. Een leerling kan daarom heftig op een geur reageren, zonder dat de begeleider weet waar dat door komt.

Tips bij het stimuleren van zintuigen

Praktische tips bij zien

Zorg voor goed contrast tussen een voorwerp en de achtergrond.
Bied weinig voorwerpen en details in één keer aan.
Geef leerlingen de tijd om de visuele informatie te verwerken.

Bij EMB komt het voor dat leerlingen niet kunnen kijken en grijpen op hetzelfde moment. Accepteer dat een leerling eerst kijkt, vervolgens wegstrekt en dan pas een hand uitstrekt.

Praktische tips bij horen

Bij deze methode wordt achtergrondmuziek ingezet.
Achtergrondmuziek kan leerlingen prikkelen als ze onderprikkeld zijn en ontspannen als ze overprikkeld zijn. Het is daarom een veilige keus bij een gemengde groep.

Bij elke les wordt een instrument gebruikt. Deze wordt bespeeld door de begeleider. Wanneer een leerling onderprikkeld is, is het advies om twee tonen te maken. Twee tonen samen wekken alertheid op.

Ontwikkeling van voelen

Accepteer tactiele overgevoeligheid. Voorkom dat de leerling stress ervaart tijdens het voelen. Dit kan door een opbouw te bieden in materialen. Harde materialen zijn vaak minder spannend dan zachte (pompons bij thema Clown) of kleverige (handcrème bij thema Sprookjesfee) materialen. Dus sla deze eventueel de eerste keren dat je dit thema aanbiedt over.

Ook is er een opbouw in begeleidingstechniek om leerlingen iets laten voelen. Eerst houdt de begeleider de eigen hand onder de hand van de leerling en voelt zelf aan een voorwerp. De leerling kan zijn of haar hand terugtrekken of kan voorzichtig mee gaan voelen. In een volgende fase trekt de begeleider de handen langzaam onder die van de leerling vandaan.

Wanneer een leerling door een motorische beperking niet kan reiken, moet de begeleider inschatten wat de leerling aandurft. Het forceren om te voelen, raden we sterk af. Stimuleren en voorzichtig/kort aanbieden, kan wel helpen om iemand over een drempel te helpen. Let op het verschil tussen spannend (prima) en stress (niet prima).

Ontwikkeling van ruiken

De geur in de ruimte zal mede bepalen of een leerling er kort of lang wil zijn. Geuren zorgen ervoor of we ons "lekker" voelen, ontspannen of gestimuleerd worden om op ontdekking te gaan. Iedereen reageert anders op een geur. Er is gekozen om een voorwerp van geur te voorzien en niet de gehele ruimte. Wanneer een leerling de geur niet lekker vindt, kan de geur weggehaald worden. Wanneer de hele ruimte van een bepaalde geur is voorzien, kan de geur niet weggehaald worden.

Factoren van invloed

Naast de zintuiglijke functies, hebben ook andere factoren invloed op hoe prikkels bij leerlingen binnenkomen. Per ICF-gebied noemen we een aantal aandachtspunten voor het gebruik van de methode "Belevingsreis". Deze opsomming is verre van volledig, maar gekozen vanuit de praktijkervaring van medewerkers bij Visio Onderwijs Haren.

Functies en anatomische eigenschappen

- Epilepsie kan maken dat een leerling prikkels niet of vervormd waarneemt. Ook kan een prikkel epilepsie opwekken.
- Belastbaarheid verschilt per leerling. Zet de methode in op een moment dat de leerling geactiveerd kan worden. De methode is niet bedoeld voor momenten van regulatie of ontspanning.
- ASS (autisme) zorgt voor een verstoorde informatieverwerking. Dit kan leiden tot over- of ondergevoeligheid van zintuigen.
- Motorisch kan een leerling misschien de armen niet goed aansturen. Het duurt dan bijvoorbeeld langer voordat de leerling een materiaal aanraakt. Ook is het voor leerlingen met een motorische beperking vaak moeilijker om iets los te laten dan iets vast te pakken. Een leerling met motorische beperking is vaak afhankelijk van wat een begeleider aanbiedt.

Persoonlijke factoren

- Angst voor nieuwe activiteiten kan leerlingen de eerste paar keer afwerend maken. Andere leerlingen zijn juist snel enthousiast bij nieuwe activiteiten. Meestal reageren leerlingen met EMB pas enthousiast op een activiteit als het meerdere keren in een periode van enkele weken is aangeboden.
- Ontdekkende leerlingen kunnen spullen in hun mond stoppen om het te verkennen.
- Concentratiespanne verschilt per leerling. Ook afleidende prikkels verschillen per persoon.

Omgevingsfactoren

- Rust is te creëren met een goede voorbereiding. Deze bestaat onder andere uit het vooraf controleren of alle materialen aanwezig zijn en of de batterijen werken.
- Rust ontstaat ook door stil te zijn tijdens de les en een niet-storen-bordje op te hangen.
- Gedimde verlichting zorgt voor een optisch kleine en intieme ruimte. Ook zorgt gedimd licht voor minder detailwaarneming, wat afleiding vermindert. Bij slechtziende leerlingen kan gedimd licht wel leiden tot minder visuele aandacht.
- Sfeerverlichting met ontspannen kleuren zoals wit, beige, groen en lichtblauw kunnen aangezet worden. Sfeerverlichting verandert wel de kleur van het aangeboden materiaal. Wanneer het belangrijk is het materiaal te bekijken, kan dat beter met wit licht.
- Muziek is samen met de sfeerverlichting een belangrijk sfeerbepalend element. Muziek activeert zowel motorische als sensorische gebieden in de hersenen (Scherder, 2017). Bij deze methode is het de bedoeling dat de muziek helpt bij ontspanning.
- Voorkomen van loze tijd is te organiseren door materialen vooraf in volgorde klaar te leggen.
- Afleidende factoren zijn vaak omgevingsgeluiden, een deur die open gaat, bewegende en pratende mensen. Deze zijn vaak te voorkomen.
- Extra druk vanuit de handen van de begeleider of het stevig aanbieden van het materiaal kan tot activatie van de leerling leiden.
- Voorspelbaarheid van de activiteit wordt vergroot door een Belevingsreis altijd met dezelfde verwijzer (liedje, tastbaar voorwerp, pictogram) aan te kondigen.

4

Opbouw van de lessen

Waarom is er gekozen voor zeven (thema) lessen?

Binnen het onderwijs werken we met thema's, die bij meerdere schoolvakken terugkomen. Dit wordt gedaan, omdat verschillende activiteiten, materialen of woorden dan meerdere keren en in verschillende situaties aan bod komen. Zo ontstaat er naast gewenning ook een koppeling tussen woorden, materialen en activiteiten. Deze overkoepelende thema's passen bij de belevingswereld van de kinderen.

Voor de methode Belevingsreis hebben we thema's gekozen die de rol van de begeleider neerzet. Het geeft ook de sfeer van de zintuigbeleving weer. Anders dan de gebruikelijke onderwijsthema's (zoals herfst, dieren, vervoer), mogen deze thema's verder van een leerling afstaan; het is immers geen taalmethode. De leerlingen hoeven het concept "Ijskoningin" niet te begrijpen om op een Belevingsreis langs koude ervaringen te gaan. Bij de EMB doelgroep verwachten we niet dat ze het woord "Feestvierder" herkennen, maar wel de meer uitbundige sfeer, die deze Belevingsreis oproept.

Om allerlei sferen te omvatten en de begeleider een rol te geven, zijn dit de thema's geworden:

- 1 Clown
- 2 Kabouter
- 3 Feestvierder
- 4 Ijskoningin
- 5 Bloemenmeisje
- 6 Sprookjesfee
- 7 Zonnekoning

Er zijn dus zeven thematische lessen ontwikkeld. We adviseren om één themales wekelijks aan te bieden gedurende een periode van ongeveer twee maanden. Voor een school is dat de periode tussen twee schoolvakanties. Hierdoor is er veel herhaling en kan er goed geobserveerd worden of een leerling een bepaalde prikkel na gewenning wel of niet fijn vindt. Er passen dan ongeveer vijf thema's in één schooljaar.

Hoe zijn de lessen opgebouwd?

De lessen zijn allemaal hetzelfde opgebouwd: inleiding, kern, slot.

De **inleiding** bestaat altijd uit een pop die kleding aan heeft, passend bij het thema. Deze pop gaat de kring rond en maakt met alle leerlingen contact.

De **kern** bestaat uit het aanbieden van activiteiten waarbij per activiteit een ander zintuig aan bod komt. Eerst wordt er een afstandszintuig (zien of horen) aangeboden. Leerlingen met een beperkte visus missen in meer of mindere mate het overzicht. Als we meteen de nabije zintuigen aanspreken, kan dat overweldigend zijn; het kan voor hen uit het niets komen. Beter is het om de leerlingen eerst te laten "landen" in de situatie en daarna steeds dichterbij te komen.

Na het aanbieden van een afstandsprikkel kan een nabijheidszintuig (voelen en ruiken) worden gestimuleerd.

Het **slot** van de les is weer met de pop. Deze pop gaat de kring rond en zwaait naar alle leerlingen. Houd hierbij rekening met de verwerkingstijd van de leerlingen. Het laatste liedje van elke les is altijd hetzelfde. Mogelijk zullen er leerlingen zijn die het liedje gaan herkennen als afsluiting van de les.

5

Kenmerken en materialen per les

Let op: de materialen zijn geen speelgoed.
Laat leerlingen dus niet zonder toezicht er mee spelen.

Les

1

Clown

2

Kabouter

3

Feestvierder

4

Ijskoningin

5

Bloemenmeisje

6

Sprookjesfee

7

Zonnekoning

1

Clown

Inhoud materialen leskist

- Handpop met kleding
- Lichtgevende LED opblaasbal
- Twee pompons
- Gekleurde doek
- Roomspray
- Twee pittenzakken
- Vier harlekijn doekjes (zelf ontworpen)
- Parachute
- Vliegengordijn
- CD met muziek belevingsreis clown

Voorbereiding

- Doe de pop de kleding van de clown aan.
- Check of de lichtgevende bol het doet (batterijen).
- Spuit geur op het doek en stop het weer terug in het zakje.
- Leg alle materialen klaar zodat je ze makkelijk kunt pakken.
- Zorg dat de muziek klaarstaat.

Verdieping: Aan de parachute kunnen belletjes bevestigd worden. Dit zorgt voor meer prikkels. Afhankelijk van de leerlingen aan wie je de les geeft of dit wenselijk is.

De nummers voor de activiteiten matchen met de muziknummers op de CD.

Opbouw les clown

Nr	Materiaal	Voorstelling	Wat?	Zintuigen
1	Handpop van clown	Clown in het circus	Maak een rondje met de clown langs alle leerlingen. Kennismaking.	👁️ 🖐️
2	Lichtgevende bal	Mooie lichtjes in het circus. Een clown op een bal.	Op de maat van de muziek kun je de bal laten "dansen" voor de leerling. Wanneer een leerling blind is, kun je de bal laten dansen over het lichaam.	👁️ 🖐️
3	Pompons	De paarden in het circus hebben vaak mooie versiering op hun hoofd of rug.	Laat de pompons dansen voor de leerling. Bij blinde leerlingen kun je de pompons laten voelen op hun lichaam (begin bij de benen, dan armen/handen).	👁️ 🖐️ 👂
4	Gekleurde doek met geur	Geur: zoet, van popcorn en suikerspinnen	Wapper de doek over de leerlingen heen. De geur in de doek zal nu verspreid worden.	👂
5	Pittenzakken	Olifanten poten	Laat op de maat van de muziek de pittenzakken dansen over het lichaam van de leerling. Begin bij de benen.	🖐️
6	Harlekijn doekje	Neus en belletjes van de clowns	Laat het doekje dansen voor de leerling. Leg het op de schoot of hoofd van de leerling. Ze mogen er ook zelf mee spelen.	👁️ 👂
7	Parachute	Tentdoek	Geef alle leerlingen in de kring een lus. Laat het doek wapperen. (zonder te praten). Hard/zacht/hoog/laag etcetra.	👁️ 🖐️
8	Vliegengordijn	Entree van de piste.	Beweeg het gordijn over de leerlingen heen. De slierten glijden over het gezicht en lichaam van de leerling.	👁️ 🖐️
9	Handpop van clown		Maak een rondje met de handpop langs de leerlingen. Zeg ze gedag. Contact kan kort (ligt aan de verwerkingstijd).	

Inhoud materialen leskist

- Handpop met kleding
- Handpop spin
- Waaiers
- Rainmaker
- Herfstgeuren
- Geuren die in de blaadjes zitten zijn:
  - Hele kruidnagel
  - Steranijs
  - Kardemom pitten
  - Kaneelstokjes
  - Venkelzaad
- Vliegengordijn
- Tentstok
- Knisperdoek
- Isolatiedeken (zit in knisperdoek)
- Lampje
- Oranje lapje
- CD met muziek belevingsreis kabouter

Voorbereiding

- Doe de pop de kleding van de kabouter aan.
- Check of de herfstlampion het doet (batterijen)
- Leg alle materialen klaar zodat je ze makkelijk kunt pakken.
- Zorg dat de muziek klaarstaat.

De nummers voor de activiteiten matchen met de muziknummers op de CD.

Opbouw les kabouter

Nr	Materiaal	Voorstelling	Wat?	Zintuigen
1	Handpop van kabouter	Kabouter	Maak een rondje met de kabouter langs alle leerlingen. Kennismaking.	👁️ 🖐️
2	Handpop met spin	Spin	Beweeg de handschoenspin over het lichaam van de leerling. Begin bij de benen.	👁️ 🖐️
3	Waaiers	Wind	Wapper voor elke leerling met de waaier. Harde en zachte wind.	🖐️
4	Rainmaker	Regen	Beweeg de rainmaker langzaam heen en weer zodat de regen te horen is. De leerlingen luisteren naar de regen.	👂
5	Herfstgeuren	Geuren van het bos	Laat de leerlingen ruiken aan het blaadje. Wapper het voor hun neus langs, zodat de geur zich verspreid, of laat hen zelf ruiken.	👃
6	Sliertjes van spinnenweb	Spinnenweb	De leerlingen voelen de slierten van een spinnenweb over hun lichaam.	🖐️
7	Knisperdoek	Geritsel van blaadjes	De leerlingen luisteren naar het geritsel van de blaadjes.	👂
8	Lampje	Herfstlampion	Beweeg de lampion voor de leerling. Wanneer een leerling blind is, kan deze voelen aan het stofje van de lampion.	👁️ 🖐️
9	Handpop van kabouter		Maak een rondje met de handpop langs de leerlingen. Zeg ze gedag. Contact kan kort (ligt aan de verwerkingstijd).	

3

Feestvierder

Inhoud materialen leskist

- Handpop met kleding
- Garde
- Feest-/ Hawaii rok
- Lichtslang
- Confettibal
- Tamboerijn
- Ribbelslang
- Vlaggetjes
- Bellenblaas
- CD met muziek belevingsreis feestvierder

Voorbereiding

- Doe de pop de kleding van de feestvierder aan.
- Check of de lichtslang het doet (batterijen).
- Blaas de confettibal op.
- Leg alle materialen klaar zodat je ze makkelijk kunt pakken.
- Zorg dat de muziek klaarstaat.

De nummers voor de activiteiten matchen met de muziknummers op de CD.

Opbouw les feestvierder

Nr	Materiaal	Voorstelling	Wat?	Zintuigen
1	Handpop van feestvierder	Feestvierder	Maak een rondje met de feestvierder langs alle leerlingen. Kennismaking.	👁️ 🖐️
2	Garde met feestrok	Garde om een taart te bakken. Feestrok voor Hawaii-feest.	Laat de garde dansen voor de leerlingen langs.	👁️ 🖐️
3	Lichtslang		Geef alle leerlingen een stukje van de lichtslang. Doe de lichtslang aan en uit. Omhoog en omlaag etcetra.	👁️ 🖐️
4	Confettibal		Laat de bal op de maat van de muziek dansen over het lichaam van de leerlingen.	🖐️
5	Tamboerijn		Loop in de kring rond en speel op de maat van de muziek mee op de tamboerijn.	👂 🖐️
6	Ribbelslang		Geef alle leerlingen een ribbelslang. Laat ze het geluid van de ribbelslang horen. Laat de knikker heen en weer gaan. Eventueel nog ruilen van ribbelslang met een andere leerling.	👂 🖐️
7	Vlaggetjes		Geef alle leerlingen een stukje van de vlaggetjeslijn. Voel aan de vlaggetjes, wapper ermee. Omhoog en omlaag etc.	👁️ 🖐️
8	Bellenblaas		Blaas bellen boven het hoofd van de leerling.	👁️ 🖐️
9	Handpop van feestvierder		Maak een rondje met de handpop langs de leerlingen. Zeg ze gedag. Contact kan kort (ligt aan de verwerkingstijd).	

4

Ijskoningin

Inhoud materialen leskist

- Handpop met kleding
- Vier (buigbare) spiegels
- LED ijsblokjes
- Twee waaiers
- Vier pluche bloemen
- Oliën
- Plantenspuit
- Blauwe doek
- Tentstok
- Tjoepeveer (zie foto's voor montage)
- Bellenblaas
- CD met muziek belevingsreis ijskoningin

Voorbereiding

- Doe de pop de kleding van de ijskoningin aan.
- Leg de ijsblokjes een dag van tevoren in de vriezer.
- Geef elke bloem een geur door er olie op te druppelen.
- Vul de plantenspuit met water.
- Zet de tjoepeveer in elkaar.
- Leg alle materialen klaar zodat je ze makkelijk kunt pakken.
- Zorg dat de muziek klaarstaat.

De nummers voor de activiteiten matchen met de muziknummers op de CD.

Berg de Tjoepeveer na gebruik zorgvuldig op, want anders kan de veer in elkaar raken.

Opbouw les ijskoningin

Nr	Materiaal	Voorstelling	Wat?	Zintuigen
1	Handpop van ijskoningin	Koningin van het ijs	Maak een rondje met de ijskoningin langs alle leerlingen. Kennismaking.	👁️ 🖐️
2	Spiegels + ijsblokjes	Ijs	Geef elke leerling een spiegel. Laat de leerling in de spiegel kijken, er aan voelen, speel met het licht etcetra. Ga hierna rond met de ijsblokjes. Laat de leerlingen voelen aan het ijsblokje.	👁️ 🖐️
3	Waaiers	Storm	Wapper voor elke leerling met de waaier. Harde en zachte wind.	🖐️
4	Bloemen	Ijsbloemen	Laat de leerling aan een bloem ruiken. Ze mogen de bloem ook zelf vasthouden als dat kan. Na een tijdje kun je wisselen van bloemen.	👃
5	Plantenspuit	Sneeuw/regen	Spuit met de plantenspuit boven het hoofd van de leerling. Dit kun je afwisselen met af en toe op de hand van de leerling te spuiten.	🖐️
6	Blauwe doek aan stok	Ijs/wind/kou	Beweeg de doek rustig over de leerlingen heen. De doek zal langs het gezicht/ lichaam glijden.	🖐️
7	Tjoepeveer	Echo van de bergen	Wanneer je de koker vasthoudt en de veer op de grond laat vallen, krijg je een echogeluid. Beweeg de koker op en neer. Je kunt ook om de leerlingen heenlopen.	👂
8	Bellenblaas	Sneeuw	Blaas bellen boven het hoofd van de leerling.	👁️ 🖐️ 👂
9	Handpop van ijskoningin		Maak een rondje met de handpop langs de leerlingen. Zeg ze gedag. Contact kan kort (ligt aan de verwerkingstijd).	

5

Bloemenmeisje

Inhoud materialen leskist

- Handpop met kleding
- Gekleurde sjaaltjes of jongleerdoekjes
- Koker (bijvoorbeeld pringelbus)
- Schapenwol (vraag in de lente bij een schapenboer)
- Kikkerras
- Groot geel doek
- LED handschoenen
- Bijenvleugels (verkleedkleden bij)
- Zakje voor schapenwol
- Vogels
- Plumeaus (struisvogel)
- Roomspray
- CD met muziek belevingsreis bloemenmeisje

Voorbereiding

- Doe de pop de kleding van bloemenmeisje aan.
- Check of de lichtjes van de handschoen het doen.
- Check of de vogels het doen qua geluid.
- Spuit spray op de plumeaus en bewaar ze in een zakje.
- Leg alle materialen klaar zodat je ze makkelijk kunt pakken.
- Zorg dat de muziek klaarstaat.

De nummers voor de activiteiten matchen met de muziknummers op de CD.

Opbouw les bloemenmeisje

Nr	Materiaal	Voorstelling	Wat?	Zintuigen
1	Handpop van bloemenmeisje	Bloemen-lentemeisje	Maak een rondje met het bloemenmeisje langs alle leerlingen. Kennismaking.	👁️ 🖐️
2	LED handschoen met bijenvleugels	Bijen	Ga al dansend met de LED-bij voor de leerlingen langs. Blinde leerling: Laat de pootjes en vleugels voelen.	👁️ 🖐️
3	Gekleurde sjaaltjes uit een koker	Het bloeien van de bloemen	Haal het begin van de slinger sjaaltjes uit de koker. Laat deze door de handen van de leerlingen glijden.	👁️ 🖐️
4	Schapenwol	Wol van de schapen	Ga langs de leerlingen. Laat ze het wol om de beurt ervaren. Ze mogen er aan voelen en aan ruiken. Indien nodig, kun je het in een gaas-zakje stoppen.	🖐️ 👂
5	Kikkerras	Kikkergeluiden	Loop één voor één langs de leerlingen en laat het kikkergeluid horen. Eventueel de kikker laten voelen en er samen geluid mee maken.	🖐️ 👂
6	Grote gele doek (zie foto hiernaast)	Dansende bloemen	De twee begeleiders pakken ieder een hoek van de doek. Loop beide langs een kant van de leerling langs. Het doek laat je golvend over het hoofd van de leerling dansen. Van voor naar achter en van achter naar voor.	🖐️
7	Vogels	Getjilp van vogels	Loop rustig door de kring heen en laat om de beurt de vogelgeluiden horen.	👂
8	Plumeaus (met geur)	Veren van vogels	Strijk met de plumeaus langs het lichaam van de leerlingen. Begin bij de benen.	🖐️ 👂
9	Handpop van bloemenmeisje		Maak een rondje met de handpop langs de leerlingen. Zeg ze gedag. Contact kan kort (ligt aan de verwerkingstijd).	

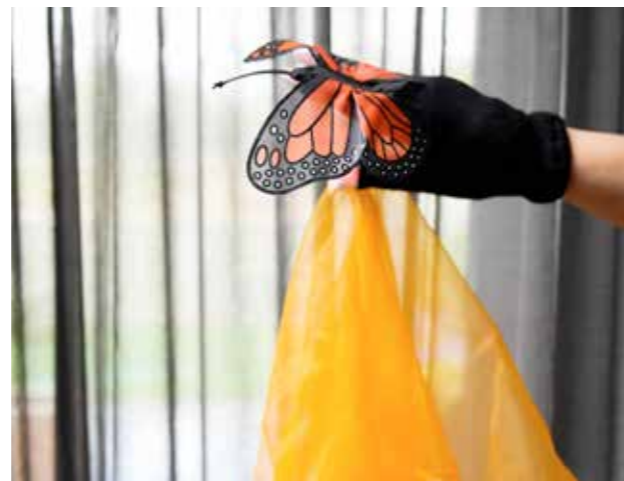
6

Sprookjesfee

Inhoud materialen leskist

- Handpop met kleding
- Vlinder, vingerpop
- Doekje, jongleerdoekjes
- LED handschoen, met licht
- Paarse tule doek
- Tentstokken
- Tongue drum
- Handcrème
- Twee vogelknuffels (met geluid)
- Twee tover-/vezelstafjes
- Maanlamp
- CD met muziek belevingsreis sprookjesfee

Vorbereiding

- Doe de pop de kleding van de sprookjesfee aan.
- Check of de lichtjes van de handschoen en toverstafjes het doen.
- Genoeg handcrème?
- Check of het geluid van de vogels het doen.
- Leg de lichtbol een uurtje voordat je de les geeft aan de stroom. Check aan het begin van de les of hij het doet.
- Leg alle materialen klaar zodat je ze makkelijk kunt pakken.
- Zorg dat de muziek klaarstaat.

De nummers voor de activiteiten matchen met de muziknummers op de CD.

Opbouw les sprookjesfee

Nr	Materiaal	Voorstelling	Wat?	Zintuigen
1	Handpop van sprookjesfee	Sprookjesfee	Maak een rondje met de sprookjesfee langs alle leerlingen. Kennismaking.	👁️ 🖐️
2	Vlinder met doekje en handschoen met lichtjes (zie foto hiernaast)	Vlinder	Beweeg de vlinder langs de leerlingen in de kring. Blinde leerling: houd het doekje in je hand onder de vlinder. Beweeg het doekje (net als je vlinder) over het lichaam van de leerling. Handschoen: beweeg je vingers voor de leerling. De lichtjes lijken nu net vuurvliegjes. Blinde leerling: tokkel met je vingers over het lichaam van de leerling.	👁️ 🖐️
3	Paarse doeken op stok	Jurken van de prinsessen	Beweeg op de maat van de muziek de doeken aan weerszijden van het lichaam, tegen het lichaam van de leerling aan.	🖐️
4	Handcrème	Sprookjesgeur	Masseer de handen van de leerlingen. Smeer ze in met de handcrème.	👉
5	Tongue drum	Hoge geluiden van bellen, kristal etc.	Speel op de maat van de muziek mee op de tongue drum. De leerlingen luisteren naar de mooie hoge klanken.	👂
6	Vogels	Vogels in het sprookjesbos	Loop langs de leerlingen door de kring heen. Knijp af en toe in een vogel zodat de leerlingen naar het getjilp kunnen luisteren.	👂
7	Toverstaf	Het toverstafje van de sprookjesfee	Neem in elke hand twee toverstafjes. Ga op de maat van de muziek tikkend met de toverstafjes over het lichaam van de leerling.	👁️ 🖐️
8	Lichtbol	Magische bol	Beweeg de lichtbol voor de leerling langs, kijk er samen naar. Een blinde leerling kan voelen aan de bol.	👁️ 🖐️
9	Handpop van sprookjesfee		Maak een rondje met de handpop langs de leerlingen. Zeg ze gedag. Contact kan kort (ligt aan de verwerkingstijd).	

7

Zonnekoning

Inhoud materialen leskist

- Handpop met kleding
- Paraplu met LED
- Strandbal
- Plantenspuit
- Oceandrum
- Zonnebrand
- Kruik Soozly
- Schelpjes
- Zakje
- CD met muziek belevingsreis zonnekoning

Vorbereiding

- Doe de pop de kleding van de zonnekoning aan.
- Check of de lampen in de kwal het doen (batterij).
- Blaas de strandbal op.
- Vul de plantenspuit met water.
- Is er genoeg zonnebrand?
- Leg de kruik aan de oplader aan het begin van de les. Wanneer je hem nodig hebt, kun je hem van de oplader halen.
- Leg alle materialen klaar zodat je ze makkelijk kunt pakken.
- Zorg dat de muziek klaarstaat.

De nummers voor de activiteiten matchen met de muziknummers op de CD.

Opbouw les zonnekoning

Nr	Materiaal	Voorstelling	Wat?	Zintuigen
1	Handpop van zonnekoning	Zonnekoning	Maak een rondje met de zonnekoning langs alle leerlingen. Kennismaking.	👁️ 🖐️
2	LED kwal/paraplu	Kwal	Beweeg met de kwal al dansend voor de leerlingen langs. Wanneer de leerling blind is, kan deze de tentakels voelen op het lichaam.	👁️ 🖐️
3	Strandbal	Strandbal	Laat op de maat van de muziek over het lichaam van de leerling rollen.	🖐️
4	Plantensluit	Zeespetters	Spuit met de plantenspuit boven het hoofd van de leerlingen. Voor de afwisseling kun je ook water op de handen spuiten.	🖐️
5	Oceandrum	Golven van de zee	Loop langzaam door de kring heen en laat de oceandrum zachtjes heen en weer bewegen.	👂
6	Zonnebrand*	Zonnebrand	Laat de leerlingen ruiken aan de zonnebrand. Spray de zonnebrand op de handen van de leerlingen en smeer dit zachtjes in.	👃
7	Kruik	Warmte van de zon	Beweeg de kruik over het lichaam van de leerling.	🖐️
8	Zakjes met schelpen	Schelpen	Laat de leerlingen voelen en luisteren aan/naar de schelpen.	🖐️ 👂
9	Handpop van zonnekoning		Maak een rondje met de handpop langs de leerlingen. Zeg ze gedag. Contact kan kort (ligt aan de verwerkingstijd).	

* Smeer zonnebrand op je handen, wrijf ze goed tegen elkaar zodat ze een beetje warm voelen. Beweeg je handen langzaam voor het gezicht van de leerlingen. Ze ruiken de zonnebrand en voelen mogelijk de warmte.

Literatuurlijst

- DataCare. **Ontwikkelingsvolgmodel**. Geraadpleegd op 23 mei 2021, van <https://ontwikkelingsvolgmodel.nl/>
- Devie, J. (2011). **Het grote snoezelboek**. Schoolsupport Zuidhorn.
- De Wit et al. (2019). **Multidisciplinaire Richtlijn Visuele beperkingen bij mensen met een verstandelijke beperking**. NVAVG, 2019.
- Geeter, K., & Munsterman, K. (2017). **Koffie met een koekje** (2e druk). Zalsman Groningen
- Gespecialiseerd onderwijs. (z.d.). **Landelijk Doelgroepenmodel**. Geraadpleegd op 3 maart 2021, van <https://gespecialiseerdonderwijs.nl/expertgroep/landelijk-doelgroepenmodel/>
- Meuldijk, P. (2015). **BIM1**. Copy Company
- Piaget, J. (2019). **Ontwikkelingspsychologie**. Uitgeverij Koninklijke van Gorcum Bv.
- Scherder, E. (2017). **Singing in the brain** (1e editie). Bohn Stafleu van Loghum.
- Van der Putten, A., Vlaskamp, C., Luikx, J. & Poppes, P. (2017). **Position Paper Research Centre EMB**. Rijksuniversiteit Groningen. <https://www.qolcentre.eu/wp-content/uploads/2018/09/mensen-meerv-bep-pos-pap-van-derputten-2017.pdf>
- Visio Onderwijs Haren. (2018). **Curriculum Kijk wat kan!**. Geraadpleegd op 18 april, van <https://www.visio.org/home/webshop/publicaties/onderwijs/kijk-wat-kan/kijk-wat-kan>
- Zuidhoek, S. (2019). **CVI in beeld**. Koninklijke Visio.

Koninklijke Visio
expertisecentrum voor
slechtziende en blinde mensen

Postbus 1180
1270 BD Huizen
www.visio.org

Volg @konvisio op:

